

Il-#uttafa

numru 96

Jannar - Frar 2010

BirdLife
MALTA

Qabru

il-magazin ta' Klabb #uttaf

Hej Huttaf!

Sieq il-Hamiema
fjura komuni tax-xaghri
ritratt ta' Desirée Falzon

X'ghandna?

Editorjal	2
Aħbarijiet	3
Mid-Dinja	4
X'nista' nara?	5
Spring watch	5
Roost Count	6
Likeni	7
Attività	8
Rapport	8
Ambjenti	9
Nilagħbu tikka	10
Gallerija	10
Messaġġ bil-Kulur Aħdar	11

il-kumitat

Kathleen Mamo (kap) • Jason Aloisio •
Matthew Borg Cardona • Desirée Falzon
• Victor Falzon

il-kuntatt

indirizz
BirdLife Malta
57/28 Triq Abate Rigord
Ta' Xbiex XBX 1120
tel 21347644 / 21347645 / 21347646
imejl info@birdlifemalta.org
imejl tal-magażin
il-huttafa@birdlifemalta.org
websajt www.birdlifemalta.org

il-klabb

Klabb Huttaf huwa t-taqsimu ta' BirdLife Malta għall-membri ta' taht it-18-il sena. Il-Klabb jorganizza harġiet fil-kampanja, zjarat friseri naturali, mixjiet, harġiet bil-lanċa, u naghmlu wkoll xogħol ambjentali. Kull xaharejn nohorġu wkoll il-magażin Il-Huttafa li l-membri jirċievu d-dar bil-posta. Bħalissa fil-Klabb qegħdin xi 1100 membru. Shubija fi Klabb Huttaf hija €7 fis-sena.

©BirdLife Malta, Frar 2010
Disinn u produzzjoni Victor Falzon
Stampat għand Poulton's Print Shop

Tgħallimna sigriet!

Jiiii-Haaa!

ic-Ċiefa hija tajra tal-baħar qisha gawwiġa griza. Dawk minnkom li ġejtu harġiet tal-Klabb bil-lanċa żgur rajtu skoss minnhom! Iċ-Ċief ibejjet Malta imma ma jgħixx hawn is-sena kollha. Fil-harifa jittlaq idur l-ibħra 'l bogħod minn pajjiżna. Aħna minn dejjem konna kurjużi biex nitgħallmu fejn eżattament imur iċ-Ċief meta jittlaq minn Malta. Għalhekk ftiit xhur ilu studjużi tal-BirdLife wahħlu apparat żgħir ma' dahar tliet ċifiet ftiit qabel ma dawn l-ghasafar siefru minn Malta. Dan l-apparat jibgħat sinjal li taqdbu s-satellita u b'hekk inkunu nafu eżatt fejn ikun qiegħed l-ghasfur. Bis-saħħa ta' din it-teknoloġija l-BirdLife segwiet liċ-Ċief, li t-tlieta ġibdu lejn il-punent. Wahda minnhom għaddiet minn Gibilterra, harget mill-Mediterran, niżlet max-xatt tal-Afrika u baqgħet sejra sas-Senegal, minn fejn baqgħet l-aħħar sinjal. Tal-ġenn, eh! **Vjaġġ ta' 4500km!** U aħna ngorru biex nimxu s'għand tal-growser!

Sebat elef u sitt mitt Zakak!

F'Jannar saret is-soltu **roost count** taz-**Zakak Abjad** (White Wagtail). Dil-haġa ssir kull sena u dis-sena kellna ċensiment tajjeb bħas-sena l-oħra. F'temp ta' tliet kwarti ta' siegħa l-berdwocers għaddew b'kollox **7600 zakak**. Dan huwa tikka inqas mit-total tas-sena l-oħra (7761), li kien numru rekord. Għalhekk nistgħu ngħidu li l-popolazzjoni taz-Zakak Abjad f'Malta dis-sena baqgħet stabbli. Grazzi lil seħibna Denis Cachia li bħas-soltu organizza din l-attività.

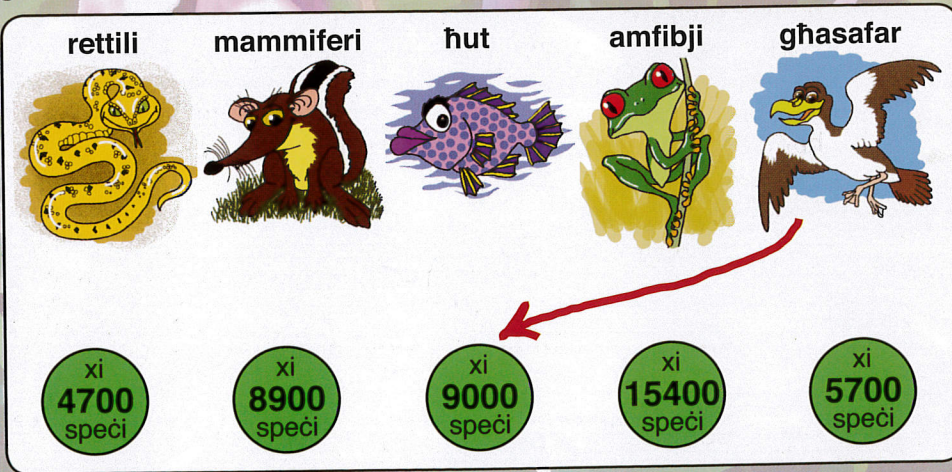
F'pagna 6 hemm iktar fuq ir-roost counts.

Jiġifieri la żdiedu u lanqas naqsu.

X'jiġifieri stabbli, Ma?

Gabel...

L-Internet għandu jgħinkom hafna. Ċaw ċaw, u qisu li narawkom għall-Mixja Maratona ta' Marzu (pagna 8)!

Il-Qabru (Freshwater Crab *Potamon fluviatile*) huwa rari hafna f'Malta. Ir-raġuni hi li f'pajjiżna ftiit għandna postijiet bl-ambjent li jhobb dan l-annimal. Il-Qabru mhuwiex granċ tal-baħar imma tal-ilma helu u ġieri. Ritratt ta' Guido Bonett.

Victor
Victor Falzon l-editur

mal-faċċata

John J Borg

Aaron Tanti

Dak
bniedem
jew nemla?

IL-ĠGANTI għandhom problema!

 Max-xatt tal-punent tal-iStati Uniti jikbru s-Sekwoja, l-itwal sigar tad-dinja. Is-Sekwoja jitwalu sa 115m, u huma wkoll fost l-ixjeħ sigar tad-dinja: hemm minnhom kienu diġa xjuħ meta twieled Kristu... u għadhom hajjin! Issa x-xjenzati qed jinkwetaw għax fejn jgħixu s-Sekwoja naqas hafna ċ-ċpar li s-soltu jagħmel f'dawk l-inħawi. Dan iċ-ċpar huwa importanti għax iżomm l-arja umda u perfetta għas-Sekwoja. Minħabba t-taqilib fil-klima, hemm ċans li dawn il-ġganti jibdew imutu.

Mod kif tagħmel l-elettriku bla tniġġis huwa bil-forza tax-xmajjar. Malta ma nistghux nużaw dis-sistema għax m'għandniex xmajjar. Imma nistghu nużaw ix-xemx, u minn dik għandna kemm irridu!

Dak il-Poster!
Tinsiex!
Kull darba li ggedded il-miżata fi Klabb Huttaf, aħna nibagħtulek poster bil-kulur tal-għasafar.

1411! Daqshekk jistmaw li fadal tigrri fid-dinja, u kull sena dejjem jonqsu. Avolja hija annimal tant famuż u sabiħ, it-tigra xorta qed tispicċa mid-dinja. Il-ġungli u l-foresti li tgħix fihom qed ikomplu jinqerduha, u hemm ukoll il-problema tal-kaċċa. Il-kaċċaturi joqtlu t-tigri għax il-ġilda tagħhom tiswa hafna flus, u għax iċ-Ċiniżi jemmnu li hafna partijiet minn ġisimha huma mediċina. Skond il-kalendarju Ċiniż din hija s-Sena tat-Tigra, li tiġi kull 12-il sena. Min jaf sas-Sena tat-Tigra li jmiss (2022) ikunx baqa' tigrri fid-dinja!

Skont aħbar f'Il-Huttafa 2 (1994), dak iż-żmien kien għad baqa' xi 5000 tigra. Il-lajts! Allura qatlu iktar minn 200 tigra kull sena!

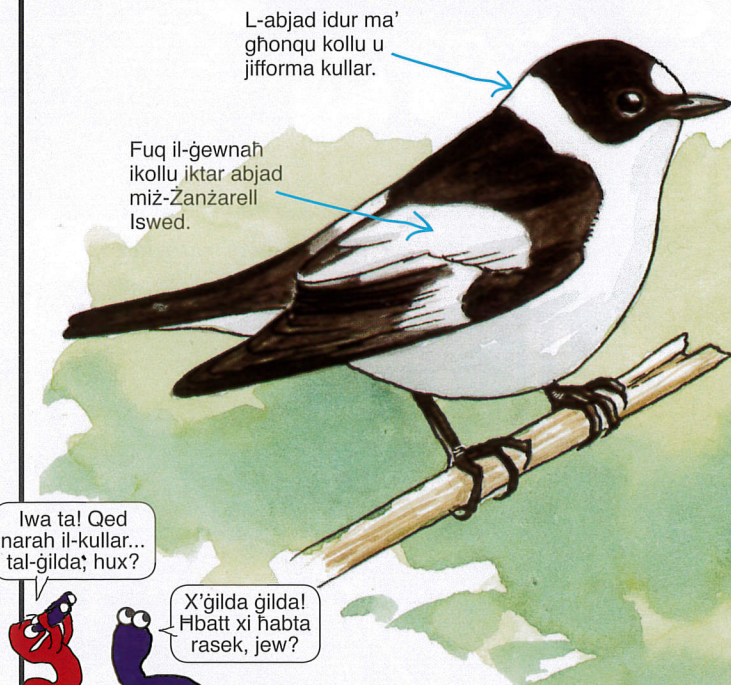
 L-Unjoni Ewropea qed timmira li sa 10 snin oħra, kważi kwart (20%) tal-enerġija li tuża tkun nadifa, jiġifieri enerġija mir-riħ, mix-xemx, mix-xmajjar, eċċ. Tgħid jirnexxielha?
Fl-Unjoni Ewropea hemm 27 pajjiż, u minn dawn hemm 21 pajjiż li kkonfermaw li din il-mira se jilħquha jew anke jaqbzuha. Is-sitt pajjiżi l-oħrajn li qalu li mhux se jirnexxielhom huma l-Belġjum, l-Italja, il-Lussemburgu, il-Bulgarija, id-Danimarka... u Malta!
Sfortunatament fejn jidhol l-ambjent, Malta s'issa ma qatgħet xejn figura tajba mal-pajjiżi l-oħra tal-EU.

SERVIZZ TAL-AMBULANZA
għall-annimali abbandunati

B'XEJN 24 SIEGHA
KULJUM **21224001**
Għaridek 9947 5199 - 9980 7067

X'Nista' Nara Tgħid? Iż-Żanzarell tal-Kullar Collared Flycatcher *Ficedula albicollis*

jikteb Jason Aloisio

Il-passa tar-rebbiegħa reggħet magħna, u għalhekk il-varjetà ta' għasafar f'pajjiżna tiżdied sew. Wieħed mill-għasafar li jidher bħal daż-żmien huwa iż-Żanzarell tal-Kullar. Proprjament dan huwa għasfur tal-foresti, għalhekk meta fi triqtu mill-Afrika jgħaddi minn Malta, iħobb iżomm fejn ikun hemm is-sigħar, anke ġonna kbar.
L-isem "żanzarell" ġej mill-kelma bit-Taljan *zanzara* li tfisser nemusa. Fil-fatt in-nemus jiffirma parti mid-dieta ta' dan l-għasfur. Meta jkun qed ifittex l-ikel jintasab fuq xi fergħa minn fejn ikollu veduta tajba tal-madwar, biex hekk kif jilmah xi insett itir, itir warajh u jaħtfu mill-ajru. Aktar iva milli le, jerga' lura fl-istess post minn fejn ikun tar.
L-ilwien taż-Żanzarell huma l-iswed u l-abjad. Dawn iż-żewġ kuluri sempliċi joħolqu pattern li jolqot l-għajn, speċjalment meta l-għasfur jinqala' minn fejn ikun wieqaf biex itir.
Sakemm ikunu rġiel, bi ffit attenzjoni faċli tagħraf liż-Żanzarell tal-Kullar miż-Żanzarell Iswed, għasfur tal-istess razza. Imma n-nisa jixxiebħu hafna - kważi fula maqsuma - u diffiċli tagħrafhom minn xulxin.

spring alive

 Rundun
 Huttafa

Fl-1 Frar madwar l-Ewropa tibda attività jjsimha **Spring Alive**, li permezz tagħha jinġabar tagħrif dwar il-passa tal-għasafar. M'għandekx għalfejn tkun berdwocer prim biex tiehu sehem, għax kull ma trid tagħraf huma żewġ għasafar biss: il-Huttafa u r-Rundun.
Biex tiehu sehem għandek ċans sal-31 Mejju. Żomm għajnejk miftuħin għal dawn iż-żewġ għasafar. It-tnejn kumuni fi żmien il-passa u tista' tinzertahom kullimkien, anke qalb il-bini. F'dawn l-aħħar snin bdew ibejtu f'Malta wkoll.
Kif tara l-ewwel Huttafa jew Rundun, hu nota tad-data, idhol fil-websajt **www.springalive.net**, klikkja l-bandiera Maltija, klikkja **DAHHAL L-OSSERVAZZJONI TIEGHEK** u daħhal dak li tkun rajt. B'hekk tghin fil-ġbir tat-tagħrif fuq il-passa, u żżid ukoll punt iehor għal Malta. Is-sena l-oħra Malta giet il-11 minn 30 pajjiż.
Il-websajt fiha hafna tagħrif dwar dal-proġett u hemm stampi u tagħrif biex jgħinuk tagħraf il-Huttaf u r-Rundun. Idhol fiha u xi haġa interessanti titgħallim żgur.

merlinlibrary
the name in publishing and bookselling since 1964

An unbelievable range of books to suit all tastes at the best prices

merlinlibrary
Mountbatten Str. Blata l-Bajda, HMR 1575

T: 21 234438
21 221206
F: 21 221135

Mill-arti ta' PAU

Min jorqod... u min jgħodd!

Victor Falzon

F'p.3 qrajna li saret roost count taz-Zakak Abjad u għoddejna 7600 għasfur.

X'inhil roost count?

Roost hija dak il-post fejn jingabru annimali li jhobbu jorqdu fi gruppi. Dan jagħmluh daqqa biex isaħħnu lil xulxin, u għax iħossuhom iktar siguri. Fost annimali li jirrustjaw hemm friefet il-lejl u għasafar. In-naturalisti spiss jippruvaw jgħoddu l-annimali, u li tghoddom meta jingabru għall-irqad huwa eħfef milli tghoddom meta jkunu mifruxin mal-kampanja. Għalhekk jgħidulha roost count.

Zizkerija shiħa!

Pjazza Assedju hija dik il-pjazza fil-Belt, quddiem il-qorti. Hemmhekk hemm l-ikbar roost taz-Zakak Abjad fil-Gżejjer Maltin. F'dil-pjazza hemm ftit siġar kbar tal-fikus, u fihom kull xitwa jidhlu jorqdu eluf ta' Zizka Bojod. Minħabba f'hekk dal-post huwa wiehed mill-Important Bird Areas ta' Malta.

Għaliex fix-xitwa?

L-ewwelnett għax iz-Zakak Abjad fix-xitwa biss jiġi Malta. It-tieni nett għax fl-istaguni l-oħrajn iz-zakak ma jorqodx fi gruppi, għax ikun qed irabbi familja, u jorqod fil-bejta jew viċin tagħha.

... u kif issir?

L-ewwelnett trid tkun taf fejn hi r-roost! L-ikbar roost taz-Zakak Abjad f'Malta qiegħda l-Belt Valletta, fi Piazza Assedju. Biex tagħmel roost count ma tistax tkun waħdek għax trid tkun f'hafna postijiet fl-istess hin. Għalhekk niltaqghu grupp berdwocers tal-BirdLife, nitqassmu madwar il-Belt b'karti u lapes, u nistennew. Ftit qabel inzul ix-xemx iz-zizka jibdwew ġejjin gozz gozz, qatgħa qatgħa, kollha jtiru lejn ir-roost biex jorqdu. U aħna ngħoddu u niktbu. F'temp ta' nofs siegħa z-zizka jkun dahlu kollha, għalhekk il-berdwocers jieqfu, jingabru u jagħmlu t-total. Hekk issir roost count. Hija haġa ta' gost u fl-istess hin hija studju serju u xjentifiku.

Għaliex dejjem iz-Zakak Abjad?

Biex tagħmel roost count bis-sens trid issib għasfur li jorqod fi gruppi, u mhux għasafar li jgħixu u jorqdu għal rashom (bħall-Pitirross, per eżempju). Wiehed minn dawki li jhobbu il-kumpanija huwa z-Zakak Abjad. Ir-roost count li l-BirdLife tagħmel kull xitwa hija ta' dan l-għasfur.

Hemm għasafar oħrajn?

Iva! Għasfur tajjeb għar-roost counts huwa l-Għasfur tal-Bejt, li wkoll fix-xitwa jingabru f'roosts kbar biex jorqod. Għasfur ieħor tajjeb huwa l-iSturnell. Il-BirdLife (u anke Klabb Huttat) ġieli morna ngħoddu dawn l-għasafar. Forsi xi darba nerġghu nibdew naghmluhom!

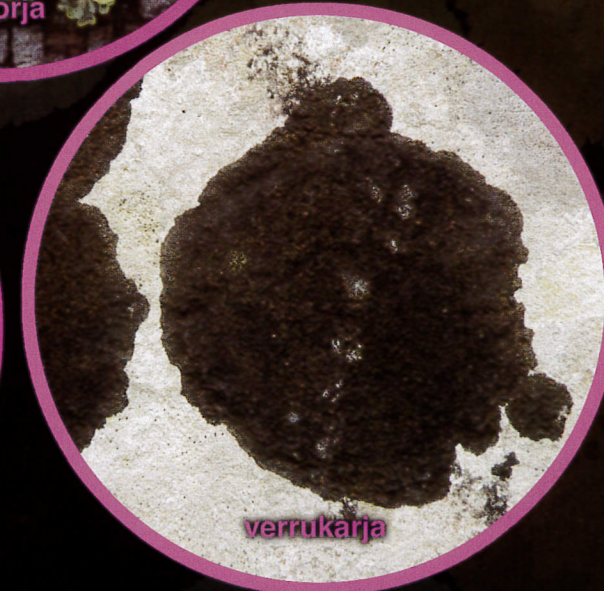
kladonja tax-xagħri

zantorja

kaloplaka

verrukarja

Għalkemm żgħar, il-likeni għandhom hajja twila, anke mijiet ta' snin. Jikbru bil-mod hafna, kultant mhux iktar minn xi millimetru fis-sena! Wiehed mill-akbar għedewwa tagħhom huwa t-tniġġiż tal-arja.

lekanora

Qxur, xniexel u tbajja'!

ritratti ta' Desirée Falzon

Kultant il-ġmiel u l-varjetà tan-natura tkun taħt saqajna, u nirfsuha aħna u mixjin fil-kampanja! Dawn ir-ritratti juru ftit likeni, pjanti sbieħ immens imma li jikbru baxx hafna. Hemm likeni li jikbru qishom qxur fuq iz-zkuk, oħrajn qishom tbajja' fuq il-blat. Xi likeni jikbru bħal xniexel mal-friegħi tas-siġar, tant li jgħidulhom Leħjet ix-Xiħ! Il-likeni kapaċi jgħixu f'ambjenti diffiċli hafna, per eżempju fuq wiċċ mikxuf ta' blata. Immaġinaw blata fix-xagħri kif tkun niexfa u tikwi fix-xemx tas-sajf, u fix-xitwa mikxufa għall-kesha, riħ, xita, silġ...

F'Malta hawn iktar minn 200 speċi ta' likeni, imma nies li jifhem fihom hawn ftit wisq. Tnejn minn dawn huma Jennifer Fiorentino u Edwin Lanfranco, u nixtiequ ngħidulhom grazzi talli għarfulna l-likeni tar-ritratti.

Min jaf, forsi xi membru ta' Klabb Huttat jithajjar jibda jistudjahom!

ramalina

zantorja

Il-likeni huma fil-fatt għaqda ta' żewġ hlejjaq: fungu u alga. Bejniethom tghallmu jgħixu f'postijiet fejn pjanti oħrajn mhumiex kapaċi jgħixu.

Imxu nimxu mixja!

Henry! Ara jekk sejjer timxi, qis li tilbes iż-żarbun!

dettalji

data
il-Hadd 14 Marzu 2010
 niltaqghu
taht is-Saqqajja, ir-Rabat
 hin
fit-8.30am - tigux tard!
 naslu l-Maqluba
xi 12.30pm
 gibu maghkom
ikel u xorb, il-karta-
sponsor u xi flus li tkun
ġbartu...
u żarbun komdu!
 merħba
membri* tal-Klabb,
familji u ħbieb

*Membri taht it-8 snin irid jiġi magħhom adult.

Il-Mixja Maratona reġgħet magħna! Din waħda mill-iktar harġiet popolari mal-membri tal-Klabb, u rari ma naqżux il-mitt ruħ! Dis-sena ha nippruvaw rotta ġdida. Bhas-soltu nibdew mir-Rabat, imma flok niġbdu 'il fuq ha niġbdu 'l isfel, u kif taraw mill-mappa ha nispiċċaw il-Maqluba, hdejn il-Qrendi. It-tul huwa l-istess (11km) u t-triq kważi kollha wita jew għan-niżla halli hadd ma jbati. Ma' dil-harġa tal-magażin bgħatnielkom ukoll l-karta-sponsor halli jekk ikollkom ċans tiġbru xi haġa tal-flus ukoll, u forsi tirbħu xi haġa wkoll. Fuq il-karta-sponsor stess hemm iktar dettalji.

Daqshekk paroli! Tlaqna nimxu!

Meta morna Foresta 2000

tirrapporta
Jacqueline Licari

Nhar il-Hadd 24 Jannar 2010 kellna harġa sa Foresta 2000. Iltqajna għal xi 8.30am hdejn ir-riserva naturali tal-Għadira. It-temp iffavurien wkoll!

Kif wasalna fid-daħla ta' Foresta 2000 iltqajna mar-rejnger tal-foresta li qalilna kif fil-foresta tħawlu madwar 19,000 siġra u arbuxell li bis-saħħa tagħhom salvajna n-natura ta' hafna mill-gholja tal-Marfa. Bdejna mixjin 'il fuq waqt li dan beda jispjegalna fuq

il-hafna pjanti, siġar u arbuxelli li kien hemm, bħal **qaqoċċ selvaġġ, fraxxnu, narcis, silla, żnuber, ballut, riħan, alatenu,**

merill

Dennis Casalia

pipa, ġeranju, l-ispraġ xewwieki, it-tengħud ta' Malta u s-siġra nazzjonali ta' Malta: **l-ghargħar**. Mhux bogħod minna rajna anke t-Torri l-Aħmar fuq naħa u veduta spettakolari tar-riserva tal-Għadira min-naħa l-oħra.

Għal darba oħra kienet esperjenza sabiħa li ta' dan niringrazzja lill-organizzaturi, il-leaders u lir-rejnger li bil-paċenzja u interess wieġeb għad-domandi tagħna.

Prosit wkoll lill-membri li ġew, u naghmel kuraġġ lil hafna tfa' oħra biex jiġu dawn attivitajiet mal-familji tagħhom.

Narakom!

imbrijajla

Jacqueline Licari

imbrijajla u deru. Dawn l-erbgha tal-aħħar jagħmlu frott irqiq li jservi ta' ikel bnin għall-ghasafar tal-passa.

Waqafna u hadna brejk qasir hdejn żewġ giren antiki li qabel kienu jintużaw mill-bdiewa biex jerfghu l-ghodda u l-prodotti tar-raba' tagħhom.

Meta erġajna bdejna mexjin rajna pjanti tax-xaġhri bħal **ghansar, fjurdulis** u anki **orkida ħamra**, u smajna u rajna **merill** u **bufula tal-imrewħa**. Komplejna d-dawra ta' Foresta 2000 u ma waqafniex nitpaxxew u nitghallmu fuq il-flora ta' madwarna. Rajna l-**garni tal-**

F'dil-harġa se nħarsu lejn ambjent differenti hafna mill-ambjenti kollha li nafu bihom. Nista' ngħidilkom li hadd minna qatt ma ra dan l-ambjent u f'it hemm ċans li se narawh, għax mhux xi ambjent li tista' tmur tarah f'safra turistika. Mela fejn, fuq il-qamar jew? Le, qed ngħid għall-ambjent madwar il-**hydrothermal vents**.

Ċumniji f'Qiegh il-Baħar!

Elisabeth Conrad

Mishun li jħoll iċ-ċomb

Vents huma xquq fil-blat, u *hydrothermal* ġeja minn kliem Grieg li jfisser *ilma* u *shana*. Hydrothermal vents huma fil-fatt xquq fil-blat minn fejn johroġ ilma jahraq hafna. Dawn ix-xquq insibuhom f'qiegh il-baħar, spiss f'iktar minn 2000m fond, u qegħdin l-iktar fl-oċeani Paċifiku u Atlantiku.

Dawn il-vents m'lniex hafna nafu bihom: instabu biss fl-1979 meta xjenzati kienu qed jesploraw il-fond tal-baħar ġo vettura speċjali jismha Alvin. Hdejn il-ġzejjer Galapagos raw qishom ċmieni fil-qiegh li minnhom kien hiereġ ilma jahraq - dawn iċ-ċmieni kienu iffurmaw mill-minerali li johorġu mill-istess xquq. Minn fejn ġew dawn iċ-ċmieni u dak il-mishun hiereġ minnhom?

Kif forsi tafu, il-wiċċ tad-dinja mhux haġa fissa imma magħmul minn blokko kbar ta' blat (jgħidulhom *plates*). Dawn il-blokko jicċaqalqu bil-mod hafna, tant li aħna ma nħossuhomx jicċaqalqu (ħlief meta jiehdu xi skoss u jagħmel terremot!).

Uħud minn dawn il-blokko jersqu lejn xulxin, oħrajn jitbiegħdu, u oħrajn iħokku ma' xulxin. Fl-inħawi bejn il-blokko jiffurmaw muntanji u vulkani, u jiffurmaw ukoll il-*hydrothermal vents*, l-iktar fejn il-blokko ikunu qed jitbiegħdu minn xulxin. Hawnekk il-lava tkun tielgħa minn taht il-blokko biex tifforma art ġdida. Minħabba l-lava, il-blat ikun jikwi u l-ilma jishon sa aktar minn 400°C, biżżejjed biex iħoll iċ-ċomb! Aħna nafu li l-ilma kif jilħaq it-temperatura ta' 100°C suppost li jagħli u jsir fwar, imma bil-prensa kbira ta' dak il-fond l-ilma jibqa' likwidu.

*ekosistema - grupp ta' animali u pjanti jgħixu f'ambjent, fejn b'xi mod jew iehor jiġu bżonn xulxin.

Allura x'għandu daqshekk interessanti dan l-ambjent?

Lezzjoni fuq il-ħajja

Dan l-ambjent għallimna xi haġa ġdida fuq il-ħajja. Għal hafna żmien konna naħsbu li l-ħajja kollha tad-dinja tiddependi mix-xemx. Imma issa nafu li madwar dawn il-*hydrothermal vents* jgħixu hafna organiżmi li jieklu bakterji li m'għandhomx bżonn id-dawl tax-xemx. Waqt li l-pjanti jużaw ix-xemx biex jagħmlu l-ikel (ngħidulhom fotosintentiċi), dawn il-bakterji jagħmlu l-ikel tagħhom minn kimiċi li jinstabu madwar dawn ix-xquq (u għalhekk jissejju kemosintentiċi).

Interessanti wkoll li hafna minn dil-kimika hija velenuża għall-ħajja f'postijiet oħra, imma hawnhekk issostni komunità shiħa ta' ħajja!

Bis-saħħa ta' dawn il-bakterji żviluppatt 'ekosistema shiħa madwar

Dil-qarnita żgħira semmewha **Vulcanoctopus!**

il-ventijiet. Fost dawn hemm diversi ħniex, arzell, nakkri, bebux tal-baħar, gambli, granċijiet u anke ħut. Dawn l-animali jiffurmaw katina tal-ikel u jgħixu f'dak il-fond tal-waħx u f'dawk id-dlamijiet totali.

Ma ninsewx ukoll li dan l-ambjent għadu wiehed li f'it nafuh, u l-istudjużi dejjem jiskopru speċi ġodda minn madwar dawn il-*hydrothermal vents*. Nistennew żgur aktar skoperti fil-futur.

Granċ jippassiġġa qalb arzell u ħniex fl-inħawi tal-ventijiet.

Hawnhekk hawn disinn ta' madum - xogħol ta' Michael LaPalme - magħmul minn hafna ghasafar imdaħħlin f'xulxin. Kemm hemm ghasafar fid-disinn?

www.birdinginmalta.com

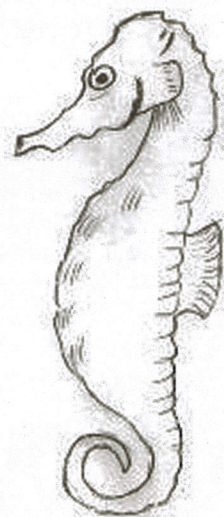
Thobb l-ghasafar? Mela żur il-websajt **Birding in Malta** għal tagħrif u ritratti fuq l-ghasafar ta' Malta, u anke postijiet tajbin għall-berdwoċing. Dil-websajt holquha Nicholas Galea u Steve Zammit Lupi, żgħażaġħ berdwoċers u membri ta' Klabb Huttaf.

GALLERIJA

Ibagħtunla tpingijiet u ritratti li tiegħu. Basta tan-natura...

gawwija rasha kannella
jeffrey sciberras

ziemel tal-baħar
rachel chetcuti 10

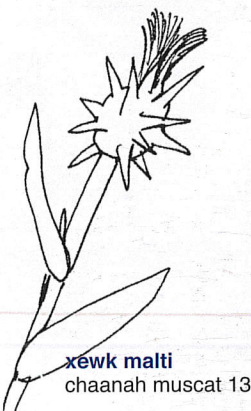

Xagħat tal-Bahrija tat-Tengħud

Bahrija tat-Tengħud

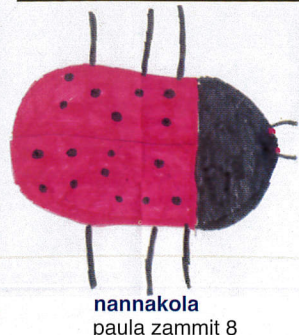
ritratti ta' Fabian Micallef (10)

xewk malti
chaanah muscat 13

denfil
giancarlo azzopardi 9

nannakola
paula zammit 8

farfett
pia zammit 6

Messaġġ bil-Kulur

Desirée Falzon

In-natura mimlija kuluri. Imma dal-kuluri tgħid qegħdin biss biex l-animali u l-pjanti jidheru sbieħ? Xejn minn dan! Jekk nosservaw in-natura mill-qrib, naraw li l-kuluri għandhom xogħol speċjali. Did-darba ha naqbdun mal-kulur...

aħdar

Alex Cashta

Weraq tal-Ġeranju Komuni

weraq

Qatt hsibt għaliex il-pjanti huma ħodor? Għaliex il-weraq mhumiex blu jew suwed? Il-weraq ikun aħdar għax mimli kimika speċjali iġħidulha klorofilla. Il-kelma ġejja mill-kelmiet Griegi *chloros* (= aħdar) u *phylon* (= werqa) u fil-fatt tkun ħadra. Il-klorofilla qisha fabrika maġika li tibdel id-dawl tax-xemx f'ikel għall-pjanta. Għalhekk meta nkabbru l-gulbiena fid-dlam għall-Milied, din ma ttellax weraq u tikber bajda u mitluqa. Imma kif toħroġha fid-dawl tibda tihdar, ittella' l-weraq u l-klorofilla tibda tagħmel l-ikel għall-pjanta.

frott

Frott aħdar tal-Farrub

Il-pjanti jagħmlu l-frott biex jikluhom l-animali halli mbagħad ixerrdu ż-żerriegħa li jkun hemm fil-frott. Meta ż-żerriegħa tkun għadha qed tikber, il-frotta tkun ħadra. Għaliex? Heqq, biex ma tantx tkun tidher qalb l-aħdar tal-weraq. Il-pjanta ma jaqblilhiex li l-animali jikluha l-frott qabel ma ż-żerriegħa tkun ifformat sewwa, għax inkella ma jinbtulhiex. B'hekk il-frott jieħu l-kulur meta ż-żerriegħa ta' ġo fiha tkun lesta biex tinxtered. Qabel dal-mument, il-frott jibqa' aħdar... u mistoħbi.

Victor Falzon

Il-Kamaleonti famuż għall-kamufflaxx

kamufflaxx

Hafna animali żgħar li faċli jittieklu minn animali ikbar, huma ħodor biex ikunu kamufflaxx mal-pjanti li jkunu fuqhom. Hafna minn dawn huma insetti bħad-Debba tax-Xitan, jew ġurati, li huma l-ikel favorit ta' hafna ghasafar! Apparti li l-kulur jaqbel mal-aħdar tal-weraq, dawn iż-żewġ insetti huma twal u rqaq, bħaz-zkuk li jpoġġu fuqhom. B'hekk inqas jidheru mill-predaturi. Kultant il-predatur stess juża l-kulur aħdar għall-istess skop, imma bil-kontra: biex ma jidherx mill-priza hu u riesaq lejha! Eżempju ta' dawn huma diversi rettili li jgħixu fis-siġar, bħal gremxul, wiżgħat u sriep.

dawl

Musbieħ il-Lejl

Kont taf li hemm animali jixegħlu? Hafna minnhom jgħixu fil-baħar u d-dawl li jagħmlu huwa aħdar ileqq. Li hemm tal-ġenn huwa li d-dawl jagħmlu minn ċelloli speċjali f'ġisimhom stess (mhux bħalna li rridu power stejxin biex ikollna d-dawl!). Id-dawl ikun ħadrani minħabba l-kimika li tintuza f'dawn iċ-ċelloli. Dan id-dawl l-animali jużawha għal hafna affarijiet. Jużawha bħala lixxa biex jiġbdu lejhom il-priza, li tara dik il-"bozza" ħadra u tersaq għall-kurżità. Xi animali tal-baħar joħolqu qisha buzzieqa dawl u meta jersaq predatur lejhom, jifgħu u jidheru għalhekk li huma jaħarbu. Xi animali jużaw ukoll id-dawl aħdar biex jiġbdu s-sieħeb jew sieħba lejhom. Hekk jagħmel per eżempju dak l-insett li ngħidulu Musbieħ il-Lejl.

Alex Cashta

Joe Sultana

Bank of Valletta

Mid-djarju kulturali ta' Ċikkurilla u Ċikkurilla

Gheżież tfal,

Diġa ntemm l-ewwel xahar tas-sena u probabbli hafna minna diġa bdejna nwettqu xi pjanijiet li fassalna għas-sena l-ġdida. Billi jien fassalt pjan sabiex nagħmel aktar eżerċizzju, mort sal-BOV ADVENTURE PARK f'Ta'Qali. Tgħidx kemm ġrejt u ddendilt ma' ħbula u min jaf kemm-il darba nżilt iż-żurzieqa. Id-dhul huwa b'xejn u jekk għadkom ma żortuhx aqbu qabza s'hemm għaliex vera tiegħu gost.

F'Novembru tal-2009 beda jittqassam il-programm ġdid "Dinja Waħda" - programm mimli b'attivitajiet u proġetti għat-tfal ta' kull età. Għalhekk, ejjew flimkien mal-għalliema tagħna, inwettqu l-programm u nagħtu s-sehem tagħna sabiex niproteġu l-ambjent biex

aħna, kif ukoll ta' warajna, ingawduh. Qabel ma nsemmilkom nixtieq infakkarkom li ż-żmien ma jistenna lil hadd u għalhekk il-hin użawh sew – studjaw għax dan jgħinna biex nifthu aktar moħħna u ntejbu l-kapaċitajiet tagħna għall-preżent u għall-futur u ilaġħbu għax dan sfog għall-kreattività. U meta jasl u l-eżamijiet tibzghux, ħuduhom bħala sfida li tifthilna bibien fil-futur.

Għalhekk il-ħsieb tagħna tal-lum hu, li nagħrfu nsibu bilanċ bejn l-istudju u d-divertiment.

Saħħa

Ċikkurilla

